

Portret współczesnego nastolatka – ucznia szkoły ponadgimnazjalnej

Zapraszam do refleksji nad momentem dorastania jako procesem tworzenia samego siebie. Kiedy pochylimy się nad młodym, dorastającym człowiekiem i spojrzemy na niego z perspektywy własnych młodzieńczych doświadczeń, będziemy nieco bliżej wiedzy i rozumienia, co dzieje się w jego wewnętrznym świecie, a co wyraża w zachowaniach i tendencjach często bulwersujących nas dorosłych.

Moment, w którym młody człowiek rozpoczyna nową edukacyjną ścieżkę, stając u progu szkoły średniej, to czas, kiedy nadal pozostaje w procesie burzliwych wewnętrznych zmian zapoczątkowanych przez naturę. Nie można pominąć faktu przemiany, który determinuje życie nastolatka od kilku lat – od czasu, kiedy z dziecięcego świata wybrał się, chcąc nie chcąc, w podróż dorastania. W tym wyjątkowym okresie spotyka w zewnętrznym świecie napór zmieniającej się w dużym tempie cyfrowej rzeczywistości, która nie stabilizuje, ale może dodatkowo zakłócać równowagę, trafiając na kruchy i podatny grunt właśnie wyłaniającej się nowej tożsamości.

Biologiczne przemiany uwidaczniają się w skoku pokwitaniowym między 10–12 a 14–16 rokiem życia i mają swoje konsekwencje: rozwój fizyczny oznacza konieczność zmiany psychicznego obrazu ciała, co powoduje zmianę obrazu siebie w relacji do innych oraz rozwój zachowań i świadomości seksualnej. Każde to młodemu człowiekowi zdać sobie sprawę, że może już być rodzicem. Jego ciało osiąga rozmiary

ciała rodziców, co zapoczątkowuje maniakalne poczucie wielkości – „jestem taki jak oni”. Ta wielkościowość jest nierealistyczna, bowiem młoda osoba nie sprawdziła jeszcze, czy potrafi funkcjonować seksualnie, społecznie, w pracy. Nastroj maniakalny nie tylko wyolbrzymia wspaniałość samych siebie, lecz także prowadzi do krytyki i pogardy dla dorosłych. Niezależnie od tego, że jest to mało przyjemne i irytujące, jest także konieczne: akceptacja przekonań rodziców musi przynajmniej częściowo zostać wewnętrznie zniszczona – po to, by młoda osoba mogła wypracować sobie nową hierarchię wartości.

Podczas zmian w okresie dorastania zachodzi wiele procesów i w młodym człowieku muszą zaistnieć wątpliwości, jak to wszystko się zakończy – dlatego jest to czas kryzysu dla nastolatka i jego rodziny. Pojęcie kryzysu jest kluczową koncepcją w myśli psychiatrycznej zajmującej się załamaniem na przestrzeni cyklu życiowego. Definicja zakłada, że kryzys życiowy jest osobistą sytuacją, która zachodzi wtedy, gdy wypróbowane struktury adaptacyjne i obronne nie

są wystarczające, aby sprostać nowym wymaganiom, które mogą pochodzić zarówno z wnętrza, jak i ze świata zewnętrznego wobec jednostki. Następuje wtedy rozprężenie wraz z co najmniej częściową dezintegracją na poziomie myśli i uczuć. Towarzyszą temu lęk, dylematy, a często działania impulsywne – ta niedojrzałość jest ważnym czynnikiem zdrowia w adolescencji, bowiem zawiera w sobie cechy twórczego myślenia, nowe uczucia, elementy idealizmu, nowe idee. „Na przeżycie własnej niedojrzałości człowiek ma tylko kilka lat okresu dorastania. Okres ten jest niezbędny dla osiągnięcia dojrzałości” (Winnicott, 2010).

Zadanie rozwojowe, z jakim zmagają się młodzi ludzie, polega na szukaniu sposobu integrowania nowo odkrytej seksualności z rzeczywistością zewnętrzną. Kiedy poczucie rzeczywistości bywa uszkodzone, nastolatki rozwijają zachowania będące przejawem chęci zaatakowania lub zniszczenia dojrzewającego seksualnie ciała. Uzależnienia od alkoholu, narkotyków, zaburzenia jedzenia, samookaleczenia, próby samobójcze, zachowania agresywne – są to przejawy

Czy znamy języki obce? Wyniki Eurobarometru 2012

Badania wykazały, że prawie dziewięć na dziesięć osób uważa zdolność posługiwania się językami obcymi za bardzo przydatną, a 98% respondentów twierdzi, że znajomość języków korzystnie wpłynie na przyszłość ich dzieci.

[Więcej informacji](#)
[Streszczenie raportu](#)

▶ ataku na własne ciało, które kryją za sobą cierpienie depresyjne. „Dojrzewające ciało seksualne staje się obiektem niszczytelnych impulsów nastolatka, a zachowania te ujawniają konflikt, jaki wiąże się z osiągnięciem okresu dojrzałości. Nastolatek nie jest w stanie funkcjonować już dłużej w oparciu o wcześniejsze nieświadome identyfikacje i w ten sposób bronić się przed lękami związanymi ze stratą i separacją, zaś zmiany zachodzące w ciele zmuszają go do zajęcia się nowymi identyfikacjami (Laufer, 2008).

Wszystko to sprawia, że wiek dorastania jest okresem prawdziwego przygnębienia wprawiającego młodych ludzi w stan szczególnie podatny na depresję – pozostają bowiem przez jakiś czas, po zburzeniu wyobrażenia onnipotentnych rodziców, z uczuciem pustki i utraty starych marzeń oraz braku czegokolwiek pewnego, czym można by je zastąpić. Wypełniają tę pustkę czasowo substytutami modeli do podziwiania czy adoracji, gustują w gwiazdach muzyki i swoich rówieśnikach, ale także stają się wielbicielami osób dorosłych, np. nauczycieli.

Nastroje depresyjne ilustrowane są umiłowaniem czarnego koloru dominującego w sposobie ubierania się oraz popularnością smutnych piosenek o utraconej miłości – dziecinnej, bezpiecznej miłości swoich rodziców. Typowym dla dynamiki okresu

dojrzewania są stwierdzenia negujące sens życia, są one skargą na zastany dorosły świat i wyrażają przekonanie, że „moje życie nie ma sensu dla innych”. Zdarza się, że prowadzi to do prób samobójczych, jako konsekwencji depresji lub potrzeby sprawdzenia tego przeświadczenia i reakcji bliskich – zamierzone jako nieudane pełnią funkcję wołania o pomoc i wywołania zainteresowania czy wymuszenia opieki.

Młodzi dorastający często maskują depresję skargami psychosomatycznymi lub zaburzeniami zachowania, które są wyrazem powiązania depresji z agresją. Nie stwierdza się wówczas uczuć smutku i przygnębienia, ale nasilony bunt, opór, agresję fizyczną, niebezpieczne zachowania.

Skłonność do depresji zależy w dużej mierze od społecznego i rodzinnego otoczenia, które, jeśli jest silnie zaburzone, wzmacnia nastoje depresyjne. Większość „młodych zalamanych” pochodzi z bardzo zagrożonych środowisk. Obserwacje klinicystów pracujących z młodzieżą wskazują, że jedynie młodzież, która postrzega rodziców jako kochających i dających pewną swobodę, a jednocześnie kontrolujących, nie przejawia zaburzeń zachowania i nie podejmuje ryzykownych działań. Tylko w takich warunkach możliwe jest bezpieczne eksperymentowanie z wolnością i samodzielnością. ▶

Brak silnej więzi z rodzicami albo też więzi nadmiernie bliskie, gdzie nie ma miejsca na odrębność, są czynnikiem sprzyjającym zachowaniom ryzykownym – należą do nich: picie alkoholu, eksperymentowanie ze środkami psychoaktywnymi, wczesna inicjacja seksualna, wchodzenie w subkultury młodzieżowe, nadużywanie internetu. Uczniowie sięgają po to, ponieważ znaleźli się w punkcie sprzyjającym wzmózonej ciekawości świata, również tego, co destrukcyjne. Środki odurzające umożliwiają kontakt z transcendentnymi doznaniem, co sprzyja poszukiwaniom odpowiedzi na wiele nurtujących pytań. Przynoszą ulgę napięciu i niepokoju związanemu z kompleksami dotyczącymi zmieniającego się ciała. Dodatkowo, z uwagi na zwiększające się znaczenie grupy rówieśniczej, są sposobem wejścia w tę grupę, mimo trudności w kontaktach interpersonalnych.

Nastolatki sięgają po używki także dlatego, że widzą, jak robią to dorośli – jest to paradoksalnie próba wejścia w dorosły świat. Wchodzenie w świat narkotyków może być też desperacką próbą znalezienia sobie własnej rzeczywistości, bez dostępu dla innych. Alternatywą może stać się dla młodego człowieka wirtualny świat komputera, w którym poszukuje on fikcyjnych autorytetów do identyfikacji i modyfikuje poczucie tożsamości. ▶

Między dzieciństwem a dorosłością. Młodzież w bibliotece

Anna Maria Krajewska (red.)
Warszawa: SBP, 2012

Zbiór tekstów z konferencji *Między dzieciństwem a dorosłością. Młodzież w bibliotece* to świetny przewodnik dla bibliotekarzy, którzy chcą dla być młodych czytelników partnerami w podejściu do współczesności oraz przewodnikami po świecie. Książka prezentuje wyniki współczesnych badań socjologicznych dotyczących młodzieży, omawia dostępną literaturę młodzieżową i przybliży zagadnienia związane z biblioteczną obsługą czytelników w drodze między dzieciństwem a dorosłością.

► Korzystanie przez młodzież z komputera czy internetu zaczęło istotnie wykraczać poza normy rekreacji, komunikacji czy edukacji, gdzie komputer stał się ważnym medium. Jest niezastąpionym narzędziem dydaktycznym umożliwiającym dostęp do światowej wiedzy za pomocą internetu. Programy uzupełniają i pogłębiają naukę szkolną, ale jednocześnie rozwijają skłonności komputerowe i dalej uzależnienie, które w konsekwencji prowadzi do szerokiego spektrum zaburzeń. Dlatego rola nauczyciela nie ogranicza się jedynie do przekazywania wiedzy i egzekwowania jej opanowania, ale polega też na „budowaniu dojrzałości informacyjnej ucznia, czyli umiejętności nie tylko wyszukiwania, ale przede wszystkim selekcjonowania i hierarchizowania informacji, co ma być ściśle powiązane z kształtowaniem odpowiedniego systemu wartości” (Morbiter, 2002).

Młody człowiek zmienia się na przestrzeni lat, ale bardzo długo pozostaje w roli ucznia. Nowa szkoła stawia przed nim wielość zadań i nowe wymagania, co wydaje się nie iść w parze z wynikającymi z tej fazy rozwoju brakiem zainteresowania nauką oraz spadkiem motywacji. Prowadzi to często do zniechęcenia i załamania.

Kolejne lata nauki w szkole średniej obrazują, jak zmienia się stosunek dziecka do

szkoły – młody uczeń zaczyna rozumieć ją jako zwiększającą jego możliwości działania i dającą, poprzez wykształcenie, prestiż społeczny. Stosunek do szkoły staje się bardziej racjonalny, dlatego młodzież potrzebuje więcej swobody i autonomii w sprawach szkolnych. Nauczyciel staje przed trudnym zadaniem podążania za stale przeobrażającym się nastolatkiem.

Współcześni uczniowie są zróżnicowani materialnie, co kształtuje stresujące stosunki między nimi; ubożsi bywają wyśmiewani, są przedmiotem ironicznych uwag kolegów podczas odpowiedzi, mają gorszą pozycję w grupie. Pieniądze odgrywają w ich życiu ważną rolę. Wyrazem skrajnego zakłócenia stosunków pomiędzy uczniami jest odrzucenie ucznia przez rówieśników. W młodości, gdy potrzeby afiliacyjne (zbliżania się) są nasilone, gdy normy rówieśnicze wyznaczają postępowanie i zwyciężają w konflikcie z normami dorosłych, odrzucenie emocjonalne przez rówieśników może doprowadzić nawet do próby samobójczej.

W stosunkach między uczniami pojawiło się zjawisko wzajemnego dręczenia, które niejednokrotnie nabiera rozmiarów zachowań przestępczych. W relacjach nauczyciel–uczeń pojawia się lęk nauczycieli przed wychowankami. Agresywne zachowania uczniów nie omijają nauczycieli; uczniowie

odnoszą się do nich wulgarnie, sporadycznie dokonują pobicia; odbiera się uczniom broń, petardy; zdarza się, że lekcje przerywa się z powodu fałszywych alarmów o podłożeniu ładunku wybuchowego.

Problemy szkolne młodzieży są różnorodne treścią, ale i sposobem ich uzewnętrzniania i nasilenia. Przed nauczycielami stoi ważne zadanie nie tylko ich rozumienia, lecz także różnicowania własnego postępowania, bycia elastycznymi w zachowaniu wychowawczym, aby udało się dostosować je do indywidualnych właściwości każdego młodego człowieka.

Zmienia się interakcja uczeń–nauczyciel, mająca duże znaczenie dla emocjonalnego funkcjonowania ucznia. Często stosunki te mają charakter stresujący i traumatyzujący uczniów. Młodzi ludzie są wyczuleni na krytyczne uwagi nauczycieli, które budzą niepokój i naruszają ich godność osobistą. Nierzadko negatywnie ich oceniają; narzekają na ich obojętność lub nudne, denerwujące postawy. Wynika to przede wszystkim z silnej w tym czasie tendencji do separacji – postawa wobec autorytetów ma charakter ambiwalentny.

Są jednocześnie uczniowie, którzy znajdują w nauczycielach model do naśladowania i obiekt westchnień ważny w identyfikacji ►

Konferencja *Mądre wychowanie* *Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały*

ORE oraz wydawnictwo Media Rodzina zapraszają na konferencję *Mądre wychowanie. Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały* organizowaną przy współudziale Stowarzyszenia „Szkoła dla Rodziców i Wychowawców”.

Konferencja będzie poświęcona zagadnieniom związanym z nabywaniem oraz rozwijaniem kompetencji wychowawczych wśród nauczycieli i rodziców. Wydarzenie odbędzie się w Warszawie, w siedzibie Biblioteki Narodowej, 24 września br.

[Więcej informacji](#)

► – te osoby mogą stać się bezcennymi stabilizatorami młodego człowieka, a poprzez dawane mu wsparcie chronić przed zagrożeniami i zachowaniami ryzykownymi, co ma znaczenie profilaktyczne. Badania potwierdzają, że „uczniowie czujący wsparcie lepiej się uczą, mają większą satysfakcję ze szkoły, są bardziej zadowoleni z życia, czują się zdrowsi” (Woynarowska, 2007).

Wskazuje się na istotne kompetencje dobrego nauczyciela sprzyjające budowaniu autorytetu, a wyrażane życzliwością, klarowną postawą w stawianiu granic i formułowaniu czytelnych oczekiwań, konsekwencją zachowań i zgodnie z nimi ustalania norm i wartości spójnych ze wskazywanymi uczniom.

Ważnym elementem dla efektywnej pracy nauczyciela jest świadomość przeżywanych przez niego emocji oraz umiejętne ich wyrażanie, co ułatwia autentyczne bycie z uczniem w jego często trudnych afektach,

rozumienie sytuacji konfliktowych, jakim ulega w społeczności szkolnej. Uczeń potrzebuje szacunku i uwagi, dzięki czemu czuje się wartościowy i ważny dla nauczyciela oraz będzie miał szansę wejścia z nim z dobre relacje.

W myśl zasady, że lepiej jest zapobiegać niż leczyć, na poziomie szkoły średniej ważne staje się kontynuowanie oddziaływań profilaktycznych jako form wychodzenia naprzeciw ciekawości nastolatków, jako działań przeciwdziałających zagrożeniom dorastania. Znajdują one odbicie w szkolnym programie profilaktyki. Niech ich celem będzie rozwijanie świadomości młodego człowieka oraz wielu jego kompetencji umożliwiających radzenie sobie z trudnymi sytuacjami życiowymi i z przeżywanymi w związku z nimi emocjami, jak również oswojanie myśli związanej z gotowością zwracania się w szczególnych sytuacjach po specjalistyczną pomoc.

Istotny wydaje się aspekt edukacji seksualnej młodzieży – realizowanie celów respektujących prawa człowieka, a nade wszystko zwiększających świadomość jego seksualności. Nie można pominąć faktu, że spośród uczniów szkoły średniej wyłaniają się małe matki, których sytuacja jest niewyobrażalnie złożona. Świadomość grupy społecznej musi zapewnić im utrzymanie miejsca w grupie rówieśniczej i stworzyć warunki do dalszego rozwoju.

Wiedza i świadomość nauczycieli dotyczące specyfiki okresu dorastania mogą być warunkiem spokoju stabilizującego wewnętrzny chaos nastolatka, jak również możliwością dorosłej odpowiedzi na szaleństwa dorastającego ucznia; mogą promować poprzez profilaktykę zdrowy styl życia, niepoddający się iluzijnemu urokowi skomputeryzowanego świata.

Katarzyna Roczek

Bibliografia

Laufer M.E., (2008), *Tożsamość płciowa i rzeczywistość*, [w:] Budd S., Rusbridger R. (red.), *Współczesna psychoanaliza brytyjska*, Gdańsk: Wydawnictwo Imago. | Morbitzer J., (2002), *Media – zniewolić umysł*, „Konspekt. Pismo Akademii Pedagogicznej w Krakowie”, nr 11. | Winnicott D.W., (2010), *Dom jest punktem wyjścia. Eseje psychoanalityczne*, Gdańsk: Wydawnictwo Imago. | Wojnarowska B., (2007), *Edukacja zdrowotna*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Polecam

Bettelheim B., (2010), *Wystarczająco dobrzy rodzice. Jak wychowywać dziecko*, Poznań: Wydawnictwo Rebis. | Cramer B., (2008), *Co wyróżnie z naszych dzieci*, Warszawa: Wydawnictwo Nisza. | Obuchowska I., (1996), *Drogi dorastania. Psychologia rozwojowa okresu dorastania dla rodziców i wychowawców*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne. | Saint-Pierre F., Viau M.F., (2007), *Seksualność dziecka. Co każdy rodzic wiedzieć powinien*, Warszawa: Klub dla Ciebie.

Zachowania ryzykowne starszych nastolatków

Codziennie, gdy idę do pracy lub z niej wracam, na ulicy, w autobusie, spotykam grupy starszej młodzieży szkolnej (16–18 lat). Czasem im się przyglądam i często słyszę rozmowy o stylu ich życia, sposobach spędzania wolnego czasu (nie można zresztą nie słyszeć zbyt głośnych relacji). Niestety, na ogół są to opowieści o imprezowaniu. Na ile prawdziwe? Pewnie są nieco podkolorywane, ale i tak potwierdzają obiegowe opinie dorosłych. Nastolatki zachowują się ryzykownie – piją napoje alkoholowe, palą papierosy (co widać na ulicach, mimo zakazów), nie stronią też od innych używek. Na ile są reprezentatywne? Aby nie być gołosłowną, odwołam się do badań epidemiologicznych – raportu z „Europejskiego Programu Badań Ankietowych w Szkołach na temat Alkohol i Narkomanii” (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs – ESPAD).

Badanie w Polsce, na zlecenie Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii oraz Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, przeprowadził w 2011 r. Instytut Psychiatrii i Neurologii w Warszawie. Respondentami byli przedstawiciele młodzieży szkolnej w wieku 15–16 lat (trzecie klasy gimnazjum) oraz 17–18 lat (drugie klasy szkół ponadgimnazjalnych). Głównym celem tego badania było zmierzenie poziomu używania substancji psychoaktywnych przez młodzież oraz zbadanie opinii i postaw młodych osób wobec różnych substancji, w tym nowych narkotyków, tzw. dopalaczy. Raport ukazał się

w maju 2012 r. Ogółem w Europie liczba nastoletnich konsumentów narkotyków jest od 2007 r. stabilna i utrzymuje się na poziomie 17%. Polska jest krajem zbliżonym do średniej europejskiej pod względem odsetka młodzieży sięgającej po narkotyki, alkohol i papierosy.

Prezentując pokrótce wyniki ESPAD, zwracam Państwa uwagę na zachowania starszej badanej grupy.

Alkohol i papierosy

Najbardziej powszechną substancją psychoaktywną są napoje alkoholowe – w czasie 30 dni przed badaniem spożywało je 80,4% 17- i 18-latków, wielu z nich przyznaje się do przekraczania progu nietrzeźwości. Najpopularniejszym napojem alkoholowym jest piwo. Ponad 80% młodzieży uważa, że nabycie alkoholu jest bardzo łatwe lub dość łatwe. Palenie papierosów przez młodzież nie jest tak popularne jak picie alkoholu, ale przynajmniej raz w życiu papierosa zapaliło 70,9% młodzieży starszej, a raz dziennie pali ok. 20% nastolatków.

Narkotyki

Z kolei najbardziej popularne substancje nielegalne, po które sięga młodzież, to marihuana i haszysz. Wskaźniki używania przetworów konopi w 2011 r. wzrosły – do ich zażywania przyznało się 37,3% starszych uczniów. Według szacunków 30% spośród wszystkich nastoletnich palaczy

konopi w Polsce stanowią tzw. konsumenci wysokiego ryzyka, czyli osoby bliskie uzależnienia. Wśród substancji nielegalnych na drugim miejscu uplasowała się amfetamina. Po ten stimulant przynajmniej raz w życiu sięgnęło 8,3% 17- i 18-latków.

Niepokój budzi również fakt, że oczekiwania młodzieży szkolnej wobec substancji psychoaktywnych odwołują się do pozytywnych skutków ich zażywania, w mniejszym stopniu uwzględniają szkody zdrowotne i społeczne (choć większość jest w nich dobrze zorientowana). W obszarze oceny ryzyka związanego z ich używaniem zaobserwowano spadek odsetka badanych, przypisujących, szczególnie przetworom konopi, duże ryzyko. Młodzież jest przekonana o mniejszym, w porównaniu z innymi narkotykami, ryzyku szkód związanych z ich zażywaniem. Picie alkoholu, palenie papierosów oraz okazjonalne używanie nielegalnych środków jest bardziej rozpowszechnione wśród chłopców niż dziewcząt.

Pełny raport z badań ESPAD dostępny jest na stronie [Centrum Informacji o Narkotykach i Narkomanii](#) (CINN) Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii (KBPN) oraz Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA).

Opracowała: Dorota Macander

Raport Eurobarometru 2011 Młodzi Europejczycy a narkotyki

Komisja Europejska opublikowała raport Eurobarometru dotyczący postaw młodych Europejczyków wobec substancji psychoaktywnych. Badanie zostało przeprowadzone w drodze wywiadów telefonicznych w maju 2011 roku w 27 krajach członkowskich Unii Europejskiej wśród 12 tys. losowo wybranych osób w wieku 15–24 lata. Pomiar ten stanowił kontynuację badań przeprowadzonych w roku 2002, 2004 i 2008.

Przedmiotem badania w 2011 roku były:

- źródła informacji na temat narkotyków oraz ryzyka związanego z ich używaniem;
- ocena dostępności nielegalnych substancji psychoaktywnych, alkoholu oraz tytoniu;
- pomiar rozpowszechnienia używania konopi;
- spostrzegane przez respondentów ryzyko używania narkotyków;
- postawy wobec różnych sposobów radzenia sobie z problemem narkotyków i narkomanii.

[Omówienie raportu](#)
[Raport w języku angielskim](#)